

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Lvdovici Molinæ, E Societate Iesv Theologiæ Doctoris, &
Professoris, Commentaria, In primam D. Thomæ partem**

Molina, Luis de

Lugduni, 1622

Qvæstio LXIV. De pœna dæmonum.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-73915](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-73915)

inferioribus maior esset, quàm in superioribus, sed ex superbia & appetitu dominandi, ea autem superbia ex intuitu propria excellentia fuit in supremo angelorum, quàm in reliquis, & ideo occasio maior ruendi ex eo capite in peccatum: sic quoque verisimile est supremum angelorum fuisse illum, qui primò corruit.

Obiectio. Quòd si quis aduersus hanc sententiam obiciat: Ezechiel. 28. de Lucifero dici: *Tu Cherub extensus, & protegens*: Seraphinos verò nobiliores esse Cherubinis, atque adeò Luciferum non fuisse supremum angelorum. In primis dicendum est cum D.

Solutio.
Lucifer cur dicitur Cherub.

Thoma hoc loco. Cùm in Lucifero caritas nõ manserit, manserit verò naturalis scientia, qua ceteros angelos excellebat, & nomen, *Seraphim*, ardentem caritate significet, nomen verò, *Cherub*, plenum scientia, ideo licet in naturalibus fuerit supremus angelorum, appellatum potius fuisse Cherubinum, quàm Seraphinum. Dicendum est deinde, hierarchias & choros angelorum fortè non fuisse constitutos pro ratione naturalium, sed pro ratione meritum, & ob id, quòd hi fuerint Cherubini, hi Seraphini, illi Throni, &c. prout ad diuersos choros angelorum ea vocabula spectant, fuisse solum post peractam viam angelorum, tantumque in angelis bonis. Accedit, quòd nomina interdum accipiuntur promiscuè ad significandos eos etiam angelos, qui non pertinent ad choros, quibus ea appropriantur, idque ideo, quia attributa, à quibus ea nomina sunt imposita, illis etiam conueniant, vt fusiùs in sequentibus explicabimus.

Alia obiectio.

Quòd si quis rursus obiciat. Cùm Deus optimus maximus species omnes angelorum in suam beatitudinem condiderit, consentaneum non esse rationi, vt diuina intentio in suprema specie angelorum, imò in suprema omnium creaturarum specie, fuerit frustrata. Adde, eo dato, infernum gloriarì posse aduersus cœlestem curiam, quòd contineat in se supremam speciem omnium, quas Deus creauit; id quod mens non videtur posse consentire, vt Deus permiserit.

Solutio.

Ad priorem partem huius argumenti respondet optimè D. Thomas hoc loco. Tunc intentionem alicuius dici frustrari à consecutione finis, quem intendit, quando absolute finem intendit, nec rei euentum prouidet: cùm verò Deus optimus maximus ita res libero arbitrio prœditas in beatitudinem condiderit, vt non absolute, sed ex hypothesi, si per ipsas non staret voluerit illas in eam peruenire, prouideritque ante illarum creationem, quænam earum sua libertate & culpa in eam non essent deuentura, sanè in iis, quæ non perueniunt, frustrari non dicitur à sua intentione.

Luciferum fuisse in naturalibus supremum solum negatiue.

Sunt qui arbitrentur productos fuisse à Deo multos angelos supremae speciei angelorum, Luciferumque fuisse vnum ex illis: & ob id Luciferum, quoad substantiam, fuisse supremum angelorum solum negatiue, quia nullus fuit superior illo, & quoad accidentia & dona, fuisse etiam positiuè supremum omnium. Quæ sententia sanè non displicet. Iuxta eam neutra pars argumenti vim habet: quoniam suprema species angelorum in curia etiam esset cœlesti, non in vno tantum angelo, sed in multis, quos Deus longè cumulatoribus donis ornarit, quàm fuerint gratuita dona, quæ Lucifer habuit, quibus omnibus in termino viæ spoliatus fuit.

Quòd si Lucifer, etiam quoad substantiam & essentiam, supremus fuit positiuè omnium angelorum, ad secundam partem argumenti dicendum est,

nullum absurdum esse, quòd suprema species in naturalibus sit in inferno: quandoquidè in ea splendet diuina iustitia, quemadmodum in iis, quæ sunt in cœlesti curia, splendet diuina misericordia. Imò inde clariùs elucet diuina iustitia, quòd supremae speciei angelorum non pepercit, & diuina misericordia ac potentia, quæ infirmiora ad tantam celsitudinem euegit, simulque declaratur, longè maiores esse vires diuinæ gratiæ, quàm naturæ ad perduendum in sempiternam beatitudinem. Ex eodem capite discimus formidare, ac suspicere diuina iudicia, timere & humiliari sub potenti manu illius, in eoque, & non in nobis, spem figere, qui deponi potentes de sede, & exaltat humiles, suscitatur de puluere egeni, & de stercore erigit pauperè, vt collocet eum cū principibus, cū principibus populi sui: & infirma mundi elegerit, vt fortis quæq; confundat. Abel minorè natu prædestinavit, & Cain reprobaui. De duobus Isaac filiis, non ex operibus, sed ex vocante, dictum est, quia maior seruit minori, & Iacob dilexi. Esau autem odio habui. Primogenito suo dixit Iacob, non crescas, nec illum elegerit Deus, vt ex illo Christus nasceretur. Idem Iacob moriens, commutatis in crucis modum manibus, benedixit Manassè & Ephraim, dexteram super caput minoris, & sinistram super caput maioris collocans. Dauid minimus inter omnes suos fratres vnicus est in regem, & ducem populi Israël. Denique pauperes & rudes elegit Christus in Apostolos, & Principes Ecclesiæ, quam acquisiuit sanguine suo. Illud etiam ad eandem argumenti partem respondendum est, non in gloriam sed in ignominiam inferni cedere, quòd supremum angelorum in se contineat, quandoquidem eo ipso adeò nequam, Dei quæ donis, ac beneficiis ingratum in se contineat.

ARTICVLVS VIII.

Virum peccatum primi angeli fuerit aliis causa peccandi.

Conclusio affirmat. Quæ hac de re dici poterant, dicta sunt art. 2. 3. & 6.

ARTICVLVS IX.

Virum tot angeli peccauerint, quot permanferim.

CONCLUSIO est. Multò plures angeli permanferunt in gratia, quàm peccauerunt. Est communis, eam ostendimus quæst. 23. art. 7.

QVÆSTIO LXXIV.

De pœna dæmonum.

ARTICVLVS I.

Virum intellectus dæmonis sit obtenebratus per priuationem cognitionis omnis veritatis.

RIMA conclusio. Cognitione naturalis integra mansit in dæmonibus. Vnde efficitur, vt ea de Deo optimo maximo, per ea quæ facta sunt, cognoscant, quæ alioquin ad beatitudinem naturalem contemplatiuam essent satis: quare autem neque hac beatitudine dicendi sint beati, explicauimus quæst. 62. art. 1. Illud etiam concedendum est, licet vires naturales,

rales, nempe intellectus & voluntas, integræ in eis permanerint, vt Dionysius cap. 4. de diuinis nominibus parte 4. affirmat, & cum eo communis Doctorum sententia, nihilominus tum vim cruciatuum, quos patiuntur, tum prauitatem voluntatis, odium & inuidiam, eos non nihil distrahere ab usu contemplationis & scientiæ. Porro intellectum & voluntatem in eis integra quoad vim naturalem mansisse, cedit in maiorem ipsorum cruciatum & miseriam, eò quòd, quò plus penetrant miserum suum statum & afflictionem, eò plus doleant, maioriq; afficiantur tristitia voluntatis.

2. conclus. Nullum habitum supernaturalem mansit in demonibus: non tamen primùm damnati sunt, pœnæque æterna puniri cœperunt, omnibus sunt spoliati tamquam eis profusus indigni, & tamquam hostes omnino ab spe vitæ æternæ, & ab omni re, quæ ad illam ordinabat, profusus exclusi, nulla item cognitio supernaturalis in eis mansit, quæ ad ordinem gratiæ spectet, aut à Deo per auxilium supernaturale sit cleuata. Hæc est satis consona rationi, eamque ostendimus 2. 2. q. 5. art. 2.

3. conclus. Tertia conclusio. Aliqua cognitio rerum supernaturalium est in demonibus: non tamen tot rerum, quot habuissent cognitionem si non peccassent. Prior pars probatur, quia recordantur rerum, quæ ipsis supernaturaliter reuelata sunt, dum erant in via. Præterea quia conuicti euidentia miraculorum, & rerum quas experiuntur, fidem adhibent veritatibus fidei nostræ. Atque de eiusmodi fide intelligitur illud Iacobi 2. *Demoni credunt, & contremiscunt.* Non verò quasi eliciant actum supernaturalem fidei, à Deo per conuictum habitum supernaturalis, aut per auxilium supernaturale ad esse supernaturale cleuatum. Posterior pars conclusionis satis nota est: carent namque cognitione plurimarum rerum, quæ angelis sanctis vel in Verbo vel extra Verbum, reuelata sunt, quæque ipsis fuissent etiam reuelata, si in bono perstitissent.

Demoni recordantur rerum quæ ipsis fuerant reuelata in via.

ARTICVLVS II.

Virum voluntas demonum sit obstinata in malo.

DISPUTATIO I.

ERROR fuit Origenis, vt hoc loco D. Thomas affirmat, voluntatem demonum non ita obstinatam esse in malo, quin conuerti, resurgereque possint à peccatis, & vita æterna potiri. Docuit namque tam homines, quam angelos in quocumque statu, siue is beatitudinis, siue damnationis, & cruciatuum inferni sit, retinere libertatem arbitrij, ad bonum & ad malum, ac proinde beatos posse decidere à beatitudine iam adepta, & damnari, & similiter damnatos resurgere posse à peccatis, & beatitudinem obtinere. Imò futurum aliquando, vt tam hominum quam angelorum cruciatibus & damnatio finiantur, regnentque cum Christo in beatitudine. Ita planè affirmat 1. lib. Periarchon cap. 5. & 6. vbi docet, *Luciferum & angelos eius de beatitudine iam adepta cecidisse, in eumque sensum exponit testimonia Isaia 14. & Ezech. 20. tandemque futurum esse docet, vt damnatorum tormenta finiantur, & cum Christo in beatitudine regnent: eoque modo censet futurum esse, vt omnia subiecta sint Christo, nullumque habeat inimicum, sed omnium genua ei flectantur, cum tradiderit Deo, & Patri regnum, citatque in huius rei confirmationem nonnulla alia Scripturæ testimonia perperam intellecta. At-*

Molina in D. Thom.

que huic illius errori consonant multa alia, quæ in superioribus Origenem circa angelos, & hominum animas sensisse retulimus.

Non solus D. Thom. hunc errorem tribuit Origeni, sed etiam multi alij Patres, in quibus numerantur Epiphanius in epistola ad Ioannem Hierosolymitanum Episcopum, quæ habetur 2. tomo operum Hieronymi. Hieronymus in illud Proterbi. 2. *Omnes, qui ingrediuntur ad eam, non reuertuntur.* In epistola ad Auitum, & in Apologia contra Rufinum: quo in loco testatur, eundem errorem tribuisse Origeni Theophilum Episcopum, & Anastasium Summum Pontificem, sic obiciens Rufino: *Quid facient epistola Theophili Episcopi? quid Pape Anastasij in toto orbe hæreticum prosequentes? cum liberatus sub nomine Pamphili editus, pugnet contra epistolas eorum.* Eundem tribuit illi Augustinus de hæresibus ad Quod vult Deum, hæresi 43. his verbis: *Sunt & alia huius Origenis dogmata, quæ Catholica Ecclesia omnino non recipit: in quibus nec ipsum falsò arguit, nec potest ab eius defensoribus excusari, maxime de purgatione & liberatione, ac rursus post longam tempus ad eadem mala reuolutione rationalis vniuersæ creaturæ. Quis enim Catholicus Christianus, vel doctus vel indoctus, non vehementer exhorrescat eam, quam dicit, purgationem malorum, id est, etiam eos, qui hanc vitam in flagitijs & facinoribus & sacrilegijs, atque impietatibus, quamlibet maximis finierunt, ipsum etiam postremo diabolum, atque angelos eius, quamuis post longissima tempora, purgatos atque liberatos regno Dei, lucique restitui, & rursus post longissima tempora omnes, qui liberati sunt, ad hæc mala denuo relabi & reuerti, & has vices alternantes beatitudinum, & miseriarum rationalis creaturæ semper fuisse, & semper fore.* Eundem refert, & impugnat 21. de Ciuitate Dei c. 17. & 23. Eundem illi tribuit Phorius Patriarcha Constantinopolitanus in epistola ad Michaelem Bulgaria principem de septem Concilijs œcumenicis, quæ habetur in principio 1. tomi Conciliorum per Laurentium Surium cap. 5. Sophronius in sua epistola, quæ habetur in 6. Synodo actione 11. & tamquam orthodoxa suscipitur à Concilio actione 13. *Non idcirco, inquit, quòd hominum anima incorruptionem receperunt, ideo & ante corpora eas fuisse suspicabimur, vel ante huius visibilis mundi prolationem, atque compagine in sempiterna quadam vita positas arbitrabimur, vitamque habuisse caelestem asserimus, & incarnatam, seu incorporatam vitam videntes perpetuam in celo aliquando non existentem, sicut Origenes erroneus constituit, & huius complices Didymus, & Euagrius, & reliqua eorum fabularum excogitatrix sodalitas. Et in istis: Finem esse volentes supplicij, & omnium quidem sensibilem omnimoda corruptionem subintroducetes. Omnium verò rationalium angelorum, hominum, demonum restaurationem asserentes. Leo etiam 1. epist. 11. ad Iulianum Episcopum Coëntem: *Quod in Origenes, inquit, merito damnatum est, qui animarum antequam corporibus infererentur, non solum vitas, sed & diuersas fuisse asseruit actiones, necesse est, vt etiam in isto (Eutychete scilicet) nisi maluerit sententiam abdicare, pleiatur.* Porro cum errore de vnione animarum corporibus pro qualitate actionum, quas ante illam vnionem gefserunt, coniunctus est huiusmodi Origen. error de quo disputamus. Itè in 5. Synod. act. 5. inter alia quæ logasie aduersus Theodorum Mopsuestenum referuntur, dicitur: *Multos etiã alios inuenimus post mortem anathematizatos, nec non etiam Origenem, si ad tempora Theophili sanctæ memoriæ vel superius aliquis recurrerit post mortem inueniet anathematizatum: quod etiam nunc in ipso fecit, & vestra sanctitas, & Vigilius religiosissimus**

Ggg 3

ssimus Papa antiquioris Romæ. Hæc eadem referuntur 24. q. 2. c. Sanæ. Et in eadem 5. Synodo actione 8. anathematismo 11. sic scribitur: *Si quis non anathematizat Arium, Eunomium, Macedonium, Apollinarium, Nestorium, Eutychetem, Origenem cum impiis eorum conscriptis, & alios omnes hereticos, qui condemnati, & anathematizati sunt à sancta Catholica & Apostolica Ecclesia, & à prædictis sanctis quatuor Conciliis, & eos qui similia prædictis hereticis sapuerunt, vel sapiunt, & usq; ad mortem in sua impietate permanserunt vel permanent, talis anatHEMA sit.* Hæc eadem Origenis damnatio est, cuius Sanctus Liberatus in Breuiario cap. 23. 2. tomo Conciliorum his verbis meminit: *Iubente Imperatore, dictata est in Origenem, & in illa capitula anathematis damnatio, quam subscribentes, unâ cum Menna Archiepiscopo apud Constantinopolim reperti, deinde directa est Vigilio Romano Episcopo, Zoila Alexandrino, Euphremio Antiocheno, & Petro Hierosolymitano. Quibus eam accipientibus & subscribentibus, Origenes damnatus est mortuus, qui viuens olim fuerat antea condemnatus. Item c. Sancta Romana Ecclesia, 15. dist. Gelasius in Concilio 70. Episcoporum Romæ habitus: Illa, inquit, de Rufino sentimus, qua beatus Hieronymus sentire cognoscimus. Et non solum de Rufino, sed etiam de vniuersis, quos vir sapiens memoratus Xelo Dei, & fidei religione reprehendit. Item Origenis nonnulla opuscula, que vir beatissimus Hieronymus non repudiat, legenda suscipimus: reliqua autem omnia cum autore suo dicimus esse reuenda. Item Chronicon Eusebij Cesarientis, atque eiusdem historie Ecclesiastica libros, quamuis in primo narrationis sue libro reperit, & postea in laudibus, atque excusatione Origenis schismatici unum conscripserit librum.*

Pamphilus Martyr, Eusebij Cesarientis contemporaneus & familiaris, apologiam edidit, quæ in fine primi tomi operum Origenis habetur, quæ à crimine hæreseos Origenem vindicare conatur, contendens multa ab hereticis operibus Origenis fuisse inserta, vt gloriarentur se tantum Doctorem suorum errorum habere patronum, ostendensq; ex aliis locis operum eiusdem Origenis eum in multis contrarium docuisse. *Quod si, inquit, in aliquibus errauit, sine pernicia id asseruit, paratus in omnibus sequi dogmata fidei & Ecclesie: id quod multis testimoniis, quæ passim in operibus Origenis reperiuntur, quæ id sanè præ se ferunt ostendit.*

Hieronymus in apologia contra Rufinum negat librum illum esse Pamphili, ductus; quod Eusebius Cesarientis in vita Pamphili affirmet, prædictum Pamphilum nullum scripsisse librum. At certè idem Eusebius lib. 6. Ecclesiasticæ historie c. 24. asseuerat, Pamphilum unâ cum ipsomet Eusebio Apologiam scripsisse in defensionem Origenis. Quod fit, vt illa tum Pamphili, vt dicit Rufinus, qui eam latinitate donauit, tum Eusebij (qui ob nimiam cum Pamphilo familiaritatem, Eusebius Pamphili consuevit appellari) vt Hieronymus, & alij affirmant, potuerit appellari. Verumtamen Gelasius cap. Sancta Romana Ecclesia, citato, vitio Eusebio vertit, quod de laudibus & excusatione Origenis schismatici librum scripserit. Et Antipater Bostrensis Episcopus refutationem Apologiae Eusebij Pamphili pro Origene composuit, vt habetur 3. tomo Conciliorum in editione Surij in 2. Synodo Nicena, actione 5.

Origenem defendit etiam Rufinus in Apologia pro Origene aduersus Hieronymum. Atque inter alia ex quadam epistola Origenis ad quosdam earos suos Alexandria habitantes, refert, Origenem adhuc viuentem conquestum fuisse, quod

quædam ipsius opera essent ab hereticis deprauata, & quod ad rem præsentem attinet, peculiariter conuenit sibi fuisse impostum quod asseruerit, diabolum aliquando fore saluandum, quod, ait, ne infans asserere potuit. Origen, præterea, defendunt Iacobus Metlinus in Apologia pro Origene, Ioannes Picus Mirandula in sua Apologia, in disputatione de salute Origenis, Sixtus etiam Senensis libro 4. Bibliotheca, dum de Origene & de illius operibus loquitur illum excusat. Dominicus à Soto in 4. dist. 45. quæst. 2. art. 2. & dist. 50. quæst. 1. art. 1. arbitrat, Origenem non perseuerasse in errore de quo disputamus.

Ego verò, licet percuferem Origenem ab hæreseos crimine vindicare, & non dubitem præcipuum Ecclesie institutum in illo cum dogmatibus suis damnando, non tam fuisse damnare hominem, definireque illum in peccato hæreseos ex hac vita discessisse, quam damnare dogmata, quæ illi tribuuntur, omnemque ab eis, & ab eorum autore in bonum Ecclesie, auferre auctoritatem: licet etiam videam temporibus Origenis res non adeo fuisse elucidatas, quin absque crimine, viri etiam docti in multis errare potuerint in quibus post illa tempora

sine grauissimo crimine errare non possent: denique licet non me lateat ad hæreseos crimen non satis esse temeritatem, & lethale peccatum in re aliqua contra ea, quæ fides docet, asserenda, sed necessariam insuper esse pertinaciam, hoc est, quod asserit intelligat se ab eo, quod tamquam Catholicam fidem tenet Ecclesia, deuiare, multaq; comperiam in Origene, quæ præparatum animum ad parendum, consentiendumque cum Ecclesia non leuiter indicant, eumque sine pertinacia, imò etiam sine tenacitate asseruisse absurda, quæ passim in operibus illius comperiuntur: post talem tamen, ac tantam nubem testium, non solum doctissimorum & Sanctorum, sed etiam summorum pontificum, & Conciliorum vniuersalium, à quibus post Apologias Pamphili, Eusebij, Rufini, & aliorum, hæreticus appellatur, nec solum opera ipsius, sed & ipsemet vt hæreticus damnatur, nec pium sanè, nec temeritate vacuum esse iudico asseuerare, quod hæreticus non fuerit: præsertim cum tam multa patenter cum Scripturis sacris pugnantia, non solum in operibus illius, quæ extant, sed etiam in innumeris aliis, quæ non extant, reperiantur. Atque haud scio an recentiores, qui Origenem defendunt, ad definitiones omnes Ecclesie, quæ eum damnant, & hæreticum appellant attenderint.

Quicquid hac de re Origenes senserit, testimonia sequentia demonstrant, errorem esse in fide asseuerare, pœnam, qua damnati apud inferos torquentur, aliquando cessaturam. Ecclesiastic. 11. *Si ceciderit lignum ad Austrum, aut ad Aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit.* Psalm. 6. *Conuertere Domine, & eripe animam meam, saluum me fac propter misericordiam tuam, quoniam non est in morte, qui memor sit tui (vt scilicet à te tunc petat veniam, quasi dicat, difficile admodum tunc fit) in inferno autem quis confitebitur tibi? Quasi dicat, nullus sanè, nullaque ratione esse potest, vt quis tibi confiteatur & ad te conuertatur, pœnâq; illius loci eradat. Isaia 33. *Quis poterit habitare de vobis cum ardoribus sempiternis? Isaia ultimo: Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur.* Marci 9. *Bonum est tibi claudum introire in vitam æternam, quam duos pedes habentem mitti in gehennam ignis inextinguibilis, & vermis eorum non morietur, & ignis non extinguetur.* March. 15.*

Matth. 25. *Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui parati estis diabolo & angelis eius.* Et infra: *Ibunt hi in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam.* Apocalyp. 20. *Diabolus, qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis & sulphuris, ubi bestia, & pseudopropheta cruciabuntur die ac nocte in sæcula sæculorum.* In Concilio Lateranensi I. cap. *Firmiter, de summa Trinitate, & fide Catholica. Venturus est in fine sæculi iudicare vivos & mortuos, & redditurus singulis secundum opera sua, tam reprobis, quam electis.* Qui omnes cum suis corporibus resurgent, que nunc gestant, ut recipiant secundum merita sua, siue bona fuerint, siue mala: illi cum diabolo pœnam perpetuam, & isti cum Christo gloriam sempiternam. In simbolo Athanasij: *Quam nisi quis integrum inuoluarat, que seruaueris, absque dubio in æternum peribit.* Et infra: *Qui bona egerunt ibunt in vitam æternam, qui uero mala in ignem æternum.* In sexta Synodo ad epistola Sophronij, que habetur actione 11. & suscipitur actione 13. damnatur error Origenis quem impugnauimus, & supra relatum est.

Illud hoc loco admonuerim, Ambrosium in illud ad Ephesios 3. *Ut innotescat principibus, &c.* Videri affirmare per Paulum, & Ecclesiam, aliquos ex dæmonibus ab errore, peccato, & tyrannide Luciferi fuisse liberatos. Id quod cum errore Origenis quadam ex parte consentit, ut Annonius ad sextum cap. 1. libri Periarchon Origenis adnotauit, & consentit Sixtus Senensis sexto libro Bibliothecæ, annotatione 291.

Aduerterem præterea, Hieronymum in illud ad Ephesios 1. *Ut simul in laudem gloria eius, & in illa uerba, cap. 2. eiusdem epistolæ, ut ostenderet in seculis superuenturis, item in illa, cap. 4. Ex quo totum corpus, nonnulla docere, in quibus cum Origene consentire videtur circa pœnas inferni tam hominum, quam angelorum damnatorum. Verumtamen, ut in præfatione Commentariorum illius epistolæ ipse ait, commentarios illos ex commentariis Origenis, & Didymi collegit, paucis de suo additis. Vnde non loquitur ex propria sententia. Præterea in postrema uerba Isaia, item lib. 1. Dialogorum aduersus Pelagianos uersus finem pertractans uerba illa Isaia: *Comburentur peccatores & iniqui simul, licet aserat pœnam dæmonum, & infidelium fore æternam, non tamen improbat, quin potius uidetur approbare eorum sententiã, qui dicebat pœnã fidelium peccatorum finiendam.* Verumtamen in illud Prouerb. 2. *Omnes, qui ingrediuntur ad eam, non reuertuntur, in illud Ionæ 3. Peruenit uerbum ad Regem Niniu, & in Apologia aduersus Rufinum, constanter affirmat: Nullius damnatorum pœnam, etiam si is Christianus fuerit, fore unquam finiendam: quod multis egregisque argumentis probat ad locum Ionæ citatum. Quamuis, ut uerum fatear, non uideam Hieronymum respicere contrarium tamquam errorem in fide, sed solum tamquã opinionem omnino falsam, minimè que amplectendam. Augustinus 21. de ciuitate Dei à cap. 17. refert, & impugnat errores omnes, negantium pœnas damnatorum, uel omnium, uel aliquorum, esse perpetuas. Legito, si placet, Sixtum Senensem in libro quinto Bibliothecæ annotat. 229. & libro sexto annotat. 290. quibus in locis nonnulla alia in expositionem, & defensionem Hieronymi addit.**

A DISPUTATIO II.
De causa obstinationis demonum.

VA MVIS cum fide Catholica sit constitutum, nec beatos posse de facto peccare, amittere que beatitudinẽ, nec damnatos posse à peccatis per penitentiam liberari, euaderẽ que cruciatus æternos, non tamen de fide Catholica est constitutum: unde utrumque proueniat. Quare, sicut 1. quæst. 4. artic. 4. disputauimus, an quod beati peccare non possint, proueniret à natura ipsa beatitudinis, quasi uisio beatifica impotens illos reddat ad peccandũ, an potius aliunde: ostendimusque contra Scotũ à natura ipsa beatitudinis id prouenire: ita hoc loco examinandum est, unde obstinatio dæmonum in malo, quodque ex illo nequeant per penitentiam resurgere, proueniat.

Diuus Thomas hoc loco affirmat, dæmones eo ipso quod peccant, habere à sua propria natura obstinationem in malo, & peccato, nec de illo posse penitere. Ducitur ad hoc asserendum, quoniam, inquit, *uis appetendi commensurata est in unquoque uirtuti cognoscenti, que obiectum appetendum sic apprehendit, ut tamquam ostendens rem appetibilem, moueat ipsum appetitum. Est uero hoc discrimen inter homines, & Angelos, quod hi, quia non discurrunt, apprehendunt immobiliter, quicquid semel apprehenderint ac iudicauerint, non secus ac nos immobiliter apprehendimus prima principia, eo ipso quod semel illa apprehendamus ac iudicemus: homines uero, quia discurrunt ratiocinanturque circa utramque contradictionis partem apprehendunt mobiliter, iudicareque possunt modo unum oppositorum ut conueniens, & modo alterum, recedentes à priori iudicio. Hinc uult D. Thomas, hominem, sicut postquam iudicauit unum oppositorum esse expediens ac bonum, potest recedere à priori iudicio, & iudicare alterum oppositorum expedire magis ac melius esse, sic posse per uoluntatem adherere uni ex oppositis postquam adhaeserat alteri, recedendo per uoluntatem ab eo, cui prius adhaeserat: Angelum uero, quia apprehendit & iudicat immobiliter, etiam per uoluntatem immobiliter adherere, ita scilicet, ut ante adhesionem integrum habeat adherere indifferenter alteri oppositorum prout maluerit, postquam uero semel per assensum intellectus, & consensum uoluntatis uni parti adhaeserit, illi immobiliter adhaereat, nec possit partem alteram uelle. Atque hinc ait D. Thomas consuetudine receptum esse ut dicamus, liberum hominis arbitrium esse flexibile ad oppositum, cum ante electionem, tum post electionem: liberum uero Angeli arbitrium esse quidem flexibile ad oppositum ante electionem, non uero post electionem.*

Hanc doctrinam D. Thomæ interpretantur sectatores illius, ut intelligatur, quando uoluntas Angeli cum plena libertate, tam quoad speciem actus, quam quoad exercitium, uni parti contradictionis adheret. Quod enim in primo instanti, quando, iuxta D. Thomæ sententiã, solum habebat libertatem quoad exercitium, adherere possit alteri. Eam etiam interpretatur, ut intelligatur quando Angelus habet plenum iudicium, quo cognoscat omnes circumstantias rei: quando enim diabolus tentat aliquem sperans se illum prostraturum, nec obtinet, sed ille ex tentatione commodum reportat, dolere potest quod illum fuerit aggressus. Hac ratione dicunt diabolum, qui mortem Christi curatur,

D. Thomæ de causa obstinationis dæmonum sententia. Fundamentum opinionis.

D. Thomæ sententiã ut explicent eius sectatores.

uerat, miseratque in cor Iudae ut traderet Christum, mutasse postea sententiam, conatumque fuisse impedire mortem Christi per uxorem Pilati: quia non habebat plenum iudicium, an morte Christi plus nocuerit, quam utilitatis afferret.

Ad illud verò dubium, quod in calce articulo sexto quaestionis precedentis reliquimus definendum hoc loco, utrum videlicet angeli mali, post primum peccatum patrum, potuerint poenitere dum erant in via, dolore & poenitentia naturali, quae esset actus bonus moraliter, licet non dispositio sufficiens ad gratiam, responderet D. Thomas, etiam ex hypothesi, quod via Angelorum perseverasset post patrum primum peccatum (quod ipse negat) non potuisse etiam illo dolore poenitere: eò quod sint eius naturae, vt eo ipso, quod alicui rei adhaerent per voluntatem, illi immobiliter adhaerent, ita vt naturaliter nec possint illam nolle, nec velle illius oppositum. Sententiam hanc D. Thomas defendit Caietanus hoc loco, Capreolus in 2. dist. 7. q. 1. ad argumenta contra secundam conclusionem, & Ferrarientis 4. contra gentes, cap. 95.

Sententia haec, vt ab aliis Doctoribus communiter non probatur: ita nec mihi vnquam placuit. Contrarium affirmant Scotus in 2. dist. 7. q. 1. Durandus ibidem quaest. 2. D. Bonaventura artic. 1. q. 1. Richardus artic. 2. q. 1. Gregorius, Gabriel, & Maior quaest. 1. & plerique alij. Possumus verò contra eam argumentari. Primum, quoniam, vt quaestione precedente artic. 2. & 3. ostendimus, vt voluntas aliquid velit, necessarium non est iudicium, quo intellectus iudicet illud esse bonum moraliter, aut bonum absolute, vel quo iudicet, illud esse absolute appetendum, sed satis est, si intellectus in eo conspiciat rationem aliquam boni, similiter vt voluntas aliquid respuat ac nolit, satis est, si intellectus in eo rationem aliquam mali intueatur: sed sicut nos simul conspiciamus in fornicatione esse bonum quoddam delectabile, & inesse malitiam moralem contra rectam rationem & legem Dei, sic etiam Angeli in eo, quod peccando appetuerunt, potuerunt simul conspiciere bonum honoris ac dignitatis, & malitiam moralem contra rectam rationem ac legem Dei, ergo sicut nos, iudicio intellectus minime variato, retentaque semper eadem existimatione de re, pro libertate nostri arbitrij possumus indifferenter, & velle fornicationem propter bonum delectationis, quod in ea conspiciamus, non obstantem, quod simul videamus esse contra rectam rationem ac legem Dei, & nolle eandem propter malitiam moralem, quam in ea peruidemus, & rursus postquam eam appetuerimus propter delectationem, licet nobis eandem, eò quod Deum offendat, respicere, addito dolore, quod eam appetuerimus: ita Angeli, retenta semper eadem existimatione de re, poterunt pro libertate sui arbitrij indifferenter, vel velle id, propter bonum honoris ac dignitatis, quod peccando appetuerunt, vel nolle illud idem propter malitiam moralem & offensam Dei, poeniteretque postquam illud appetuerunt, ducti illo eodem intuitu, quod malum fuerit moraliter & offensam Dei. Quò fit, vt ad appetendum aliquid mobiliter, necesse non sit mutare iudicium intellectus, sed sufficiat sola libertas voluntatis, quando ex parte obiecti simul elucent diuersae rationes boni & mali, ac proinde consequitur, vt eorum fundamentum contrariae opinionis, dicendumque sit, Angelum, etiam post electionem, appetere posse mobiliter: idque propter libertatem suae voluntatis.

Secundò, Angeli ex sententia D. Thomae, quan-

do primò peccauerunt, non habuerunt iudicium falsum, sed peccauerunt ex inaduertentia ad modum, quem in appetendo seruare debuerunt: ergo potuerunt post peccatum attendere ad id, ad quod tunc non aduerterunt, atque ad eò iudicare illud non eo modo fuisse appetendum, quo fuerat ab ipsis concupitum, & per consequens potuerunt velle id non eo modo appetisse, dolereque de peccato commisso. Confirmatur haec ratio, quoniam sectatores ipsi D. Thomae consentiunt, Angelum posse mutare voluntatem, quando non habet plenum iudicium, quo omnes rei circumstantias agnoscat, vt supra dictum est: eaque ratione cum prius diabolus fuisset mortem Christi, eam molitus est postea impedire per uxorem Pilati, cognitòque effectu mortis Christi & redemptione generis humani ex ea subleuata, quam prius ignorabat, doluit, quod Christus fuerit mortuus, & quòd eam mortem non impediuerit: cum ergo ex sententia D. Thomae Angeli peccauerint, non ex pleno iudicio, sed non attendentes ad modum, quem in appetendo debuerunt seruare, sanè patratò peccato potuerunt suapte natura mutare, tum iudicium, tum etiam voluntatem.

Tertiò, quis credat, diabolum, quando peccat, attendisse, sibi que persuasisse se ita grauitè à Deo esse puniendum: ergo cognita postea per experientiam poena (nisi aliunde aduentu poenae obstinaretur) mutare potuit iudicium, mentèque concipere non fuisse sibi expediens appetere, quod peccando appetiuit, ac proinde potuit dolere quòd appetiuit id, vnde tantum malum in se redundasse experitur.

Quartò, quod Angelus mutare non possit iudicium, quòdque immobiliter adhaereat obiecto, quod semel appetiuit, non tollit, quin circa alia obiecta retineat suam pristinam libertatem, quam antea habebat: ergo malè, cum D. Thomas hoc loco, affirmat sectatores illius Angelos postquam in secundo instanti plena libertate, non solum quoad exercitium, sed etiam quoad speciem actus, adhaerunt bono, ac meruerunt, naturaliter fuisse confirmatos in bono, ita vt naturaliter non possint amplius peccare: licet enim ex principiis D. Thomae sequatur, non posse peccare circa illud obiectum, quod tunc rectè concupierunt: non tamen video, vnde sequatur, non manere in eis naturaliter libertatem ad peccandum circa alia obiecta. Simili quoque modo potest fieri argumentum, quòd malè inferat, Angelos malos postquam in secundo instanti peccauerunt, ita obstinatos fuisse naturaliter in malo, vt nullum actum bonum moraliter elicere deinceps possint: licet enim ex principiis D. Thomae sequatur, non posse illos elicere actum bonum circa obiectum, in cuius appetitione peccauerunt: non tamen video, vnde sequatur, eos non posse naturaliter elicere actum bonum moraliter circa alia obiecta, circa quae non sunt in peccatum lapsi.

Quintò, vt argumentatur Scotus, licet apprehensio intellectus sit pars causae, quae mouet voluntatem, non tamen est integra causa, sed voluntas tamquam pars causae seipsam mouet ad appetendum, quin potius per libertatem, quae in ea est formaliter, & non in intellectu, seipsam, concurruntque intellectus determinat ad hoc potius, quam ad contrarium appetendum, nec ab intellectu determinatur. ergo ex immobilitate intellectus in apprehendendo, non rectè colligitur immutabilitas voluntatis: praesertim cum voluntas, in quo instanti primò seipsam determinauit per electionem, fuerit libera, & vt elegit vnum, potuerit eligere contrarium, eadem

Angeli post peccatum in via poenitere non potuerunt dolore naturali ex D. Thomae sententia.

Angeli post electionem aliquid obiecti respicere illud possunt atque de electione delectare.

eadem mentis apprehensione perseverante: ergo existente eadem apprehensione, poterit postea oppositum eligere.

Sexto, vel iudicium illud immutabile intellectus, quod cernitur in prima electione, antecedit non solum electionem, sed etiam libertatem, quæ est in tali electione ad contrarium, vel non. Si antecedit: ergo stante tali iudicio, adhuc voluntas manet libera ad contrarium, ac proinde malè ex immutabilitate iudicij colligitur immutabilitas voluntatis. Si non antecedit, sed formato semel tali iudicio, voluntas non manet libera ad contrarium: ergo tota libertas in eo est posita, quod eliciatur liberè illud iudicium, ac proinde libertas electionis consummatur in actu intellectus, & non in actu voluntatis, quod est absurdum: quippe cum libertas sit formaliter in voluntate, & non in intellectu. Præterea sic peto, vel ad formandum iudicium illud concurrat voluntas liberè, ita scilicet vt in potestate ipsius sit, vt illud aut contrarium iudicium formetur, vel non concurrat liberè. Si des hoc secundum, cum per te, stante illo iudicio, voluntas non possit velle contrarium, sanè sequitur nullam esse libertatem voluntatis in ea electione, quod constat esse falsum. Si verò des primum, vel igitur ad illud iudicium liberè formandum concurrat voluntas, prævio alio iudicio quo velit, vt illud eliciatur, vel non. Si nõ concurrat prævio alio iudicio, qua ratione potest indifferèter imperare formationem eius iudicij, aut contrarij, nullo prævio alio iudicio, à quo determinetur ac necessitetur ad id imperandum, poterit etiam indifferèter, nullo prævio iudicio, à quo determinetur ac necessitetur, eligere hoc, aut contrarium circa obiectum, circa quod principaliter est electio. Si verò concurrat ad imperandum illud iudicium prævio alio iudicio, iterum petam de illo, vtrum ad illud imperandũ concurrat voluntas liberè prævio quodam alio iudicio, atque ita vel dabitur processus sine termino in iudicijs, vel deuenietur ad actum liberum voluntatis, qui sit nullo iudicio circa rem volitam præcedente, à quo determinetur ac necessitetur voluntas, ac proinde superflue ponitur eiusmodi iudiciũ in intellectu Angeli ad appetendum, sed sufficit intuitus, quo aliqua ratio boni cernatur in obiecto appetendo iuxta sensum explicatum in primo argumento, quo hanc opinionem D. Thomæ impugnamus.

Obstinatio
non impo-
nitur dam-
num legiti-
ma causa.

Relicta igitur opinione D. Thomæ, dicendum est cum communi, tam eorum Doctorum quos citauimus, quam plurium aliorum sententia, demones, postquam damnati & puniti sunt, ideò esse in malo obstinatos, vt resurgere non possint à peccatis per pœnitentiam, quia Deus in pœnam delictorum, quæ commiserunt, constituit numquam cum illis concurrere per gratiæ auxiliũ, sine quo nulla creatura resurgere valet à peccatis, seque ipsam disponere ad gratiam. Imò dicendum est, in pœnam eorundem delictorum statuisse, numquam concurrere cum illis concursu generali ad actum pœnitentiæ & doloris naturalis, qui sit actus bonus moralis. Adde experientia ipsa acerbissimorum cruciatuum, quibus ob sua delicta tam acriter se puniri à Deo cognoscunt, absque vlla spe euadendi, tantum concipere odium contra Deum, vt difficilè admodum possint elicere dolorem, & pœnitentiam naturalem de peccatis, qui esset actus bonus moralis: præsertim cum repleti sint omni iniquitate, & destituti omni bono, & auxilio supernaturali, ne dum instituente insuper Deo denegare ob causam iam dictã concursum generalem ad omnem actum moraliter

A bonum. Hæc eadem est causa & radix obstinationis animarum, ac hominum damnatorum.

Quod si nobis obiciatur illud Sapientiar 5. vbi de damnatis dicitur: *Pœnitentiam agentes, & pre angustia spiritus gementes.* Dicendum est, non esse eo loco sermonem de fructuosa, vera, aut bona pœnitentia, sed de sterili, & non bona: neque enim dolent, quòd Deum offenderint, nec de peccatis, quia mala sunt: sed dolent de illis ratione effectus nempe cruciatuum æternorum cum odio, tum Dei, qui peccata prohibuit, & ea punit, tum sui, tum etiam ipsorum peccatorum, quatenus causa cruciatuum fuerunt, non concipientes dolorem de peccatis, neque de illorum effectu, quia bonum est ita dolere, quod tamen, iuxta Aristotelem 2. Ethicorum cap. 4. necessarium erat ad actum virtutis, vt statim subiungemus.

Quod ad illam difficultatem attinet, num Angeli mali, dum post patratum primum peccatum fuerunt in via, dolere de illo poterint dolore sex pœnitentiæ naturali, quæ esset actus bonus moralis, non video cur id debeat negari, si naturis suis relinqueretur, quare vel dicendum erit, tunc potuisse habere illum actum, eo quòd essent adhuc in via: vel Deum in pœnam præcedentis peccati statuisse eis negare concursum generalem ad eum actum necessarium: quod mihi durum admodum videtur de Angelis interim dum erant in via.

Dubium est hoc loco, vtrum damnati adeò sint obstinati in malo, vt nullum omnino actum moraliter bonum elicere possint. Sectatores D. Thomæ communiter affirmant, & hæc ferè est communis Doctorum sententia. Lege inter alios Dominicum à Soto in 4. distinctione 50. quæst. 1. artic. 4. & 5.

Et enim damnati velle possint aliquod obiectum ex suo genere bonum, vt carere pœnis inferni, semper tamen vel apponunt circumstantiam, ex qua actus redditur vitiosus, vt quia volunt carere pœnis inferni contra voluntatem & ordinationem diuinam, aut aliam similem, vel certè semper omitunt circumstantiam, sine qua actus non est bonus, verbè gratia illam, quam ad opus virtutis Aristoteles 2. Ethicorum, cap. 4. dixit esse necessariam, videlicet, vt eligatur propter hoc ipsum, id est, quia in se est bonum, damnati namque, licet aliquando velint obiectum bonum, non tamen volunt illud, quia bonum est. Sotus in 2. distinct. 7. quæst. 1. & Durandus loco citato inclinant in eam partem, vt dicant, damnatos elicere posse actum bonum moraliter: pauci tamen admodum sunt qui eos sequantur.

Quare adhaerendum est potius communi Doctorum sententiæ: quam possumus confirmare: quoniam damnati indecènter peccant: ergo verisimile est, numquam elicere actum bonum moraliter, sed quidquid boni velint, semper illud inficere mala circumstantia. Antecedens constat ex illo Psalmi 73. *Superbia eorum, quæ te oderunt, ascendit semper,* & ex illo 1. Ioan. 3. *Ab initio diabolus peccat, quasi semper in actu peccati perseveret, idemque est de cæteris damnatis.* Vt enim supra explicatum est, perpetuò in odium Dei, & omnium, quæ illi placet, excandescunt, indeque in eis emergit odium, & invidia omnium, qui illi adherent, vel adherere possunt. Vnde Fulgentius de Fide ad Petrum c. 3. tomo 3. operum Augustini: *Partem, inquit, Angelorum, quæ à Deo voluntaria auersione discessit, Deus sic totam in æterno manere supplicio precepit, vt etiam ignem ei æternum prepararet: in quo illi omnes præuicatorum Angeli, nec mala possunt inquam voluntate carere, nec pœna.* Præterea, vt iam diximus, probabile admodum est, Deum in iustam pœnam damnato-

Obiecto.

Solutur.
Damnatorũ
pœnitentia
qualis.

Angeli post
primum pec-
catum dum
essent in via
suis naturis
relicti habe-
re poterunt
actum pœni-
tentia natu-
ralis bonum
moraliter.

An damnati
actũ aliquẽ
bonũ mora-
liter possint
elicere.

rum

rum constituisse denegare illis concursum generalem ad omne opus bonum moraliter.

Circa causam obsequii damnantur impia sententia.

Illud hoc loco admonerim, quosdam longè diuersam causam tantæ obstinationis reddere, quam hæcenus à nobis reddita sit. Aureolus namque, ut referunt Marsilius in 2. quæst. 5. artic. 3. & Maior dist. 7. q. 1. asseruit, esse habitum quemdam pessimum, & intentissimum à Deo illis infusum in pœnam suorum delictorum, quo ad malum, atque ad odium Dei & virtutis inclinatur. Ochamus in 2. dist. 19. & quodlib. 1. q. 19. quem defendere vult Gabriel in 2. dist. 7. q. 1. affirmat, Deum se solo producere odium sui ipsius in damnatis, atque in pœnam delictorum, quæ susceperunt, illis necessitatem imponere ad huiusmodi actum, indeque ulterius inclinari ad malum, & ad odium virtutis. Vtraque sententia impia sanè videtur, pœtorèque Christiano indigna: Deum namque efficit autorem mali, quod sanè est impium. Adde, ea sententia data, neque diabolum, neque alios damnatos peccare in eo quòd Deum odio prosequantur, & alia mala moliantur: in eo namque ad quòd quis necessitatur, quòdque vitare non potest, non peccat: contrarium autem aperitè innuit testimonium illud 1. Ioan. 3. *Ab initio diabolus peccat: innuitur enim vsque ad hæc diem peccando persistere.*

ARTICVLVS III.

Vtrum dolor sit in demonibus.

DISPUTATIO I.

*Dolor in demonibus qua-
lit.*

CONCLUSIO est. In demonibus est dolor. Adde esse etiam tristitiam, seu afflictionem, non quidem, ut sunt passionnes appetitus sensitiui, fiuntque cum transmutatione corporis: quandoquidem appetitu sensitiuo, & corpore carent: sed ut dicunt actus simplices voluntatis. Dolor autem voluntatis, ut hoc loco D. Thomas ait, est renisus voluntatis ad id quod est, aut ad id quod non est, id est, esse velle non esse, quod est, aut esse, quod non est. Atque eiusmodi actum sequitur tristitia & afflictio voluntatis, quæ opponitur gaudio: quemadmodum etiam ex amore boni præsentis sequitur gaudium: quòd verò maior est renisus voluntatis, & maius est malum verum vel apparens, cui voluntas penitur, eò maior sequitur tristitia & afflictio: propter eiusmodi verò tristitiam & afflictionem, quæ naturaliter consequitur renisum voluntatis, suspicor renisum ipsum & displicentiam mali appellari dolorem: imò propriè non dici dolorem, nisi quando coniunctam habet tristitiam & afflictionem. Vnde mirandum non est, si interdum renisus ipse & displicentia mali, adiunctam habens tristitiam & afflictionem, dicatur dolor: interdum verò sola tristitia & afflictio dolor nuncupetur.

De conclusione non est qui dubitet, potèstque confirmari ex illo 1. Petri 2. *Angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos tradidit cruciandos.* Et ex illo Apocal. 20. *Diabolus missus est in stagnum ignis, & sulphuris, ubi & bestia, & pseudopropheta cruciantur die ac nocte: cruciatus autem non est sine renitentia, tristitia, & afflictione.*

Ad tristitiam voluntatis concurrat efficiens, aut solum passiuè. Scotus in 1. dist. 1. quæst. 3. & in 4. dist. 49. q. 7. arbitratrur concurrere solum passiuè. Contraria tamen sententia est proculdubio amplectenda. Est enim

tristitia voluntatis, perinde atque gaudium, operatio vitalis: ad quam proinde necesse est concurrat efficiens ea potentia, cuius est actus, & in qua est tamquam in subiecto. Tristitia autem & gaudium naturaliter, & non liberè, sequuntur ex renisui mali, aut ex amore boni præsentis.

DISPUTATIO II.

Vtrum dolor, & tristitia demonum de beatitudine amissa pertineat ad pœnam damni, an sensus.

CUM demones non solum doleant, contristentur, & affligantur igne, quo cruciantur, sed etiam per notitiam sempiternæ beatitudinis amissæ, imò cum vermibus eorum, qui nunquam morietur, eoque interius per totam æternitatem corrodet, non aliud sit, quam dolor de peccatis, quatenus causa fuerunt cruciatuum æternorum, & amittendi sempiternam felicitatem, seu, quod idem est, dolor, tristitia, & odium aduersus semetipsos, eò quòd cum sua potestate habuerint fugam eorum scelorum, ex quibus tot, tantæque pœnarum genera incurserunt, ea non vitauerint: dubium est an dolor ille, de amissæ sempiternæ beatitudinis, dicensur sit pertinere ad pœnam sensus, an potius ad pœnam damni.

Sunt qui asserunt, quamvis reduci possit ad pœnam sensus, quatenus non est ipsamet carentia diuinæ visionis, & beatitudinis, quæ essentialiter & præcipuè est pœna damni, sed est tristitia & dolor de obiecto, nihilominus pertinere simpliciter ad pœnam damni. Id verò probant primò, quia oritur ex pœna, nempe ex carentia diuinæ visionis, seu potius ex noticia illius obiecti, ac proinde ad pœnam ipsam damni tamquam effectus & complementum illius pertineat. Secundò, quia delectatio, quæ oritur ex visione diuinæ essentia & ex amore Dei clarè visi, pertinet ad præmium essentialia, tamquam effectus & complementum illius: ergo cum carentia beatitudinis sit pœna damni, præmio essentiali priuatiuè opposita, dolor, & tristitia, quæ ex illa oritur, spectabit etiam ad pœnam damni, tamquam complementum quoddam illius. Sic sentit Dominicus à Soto in 4. dist. 46. quæst. 1. artic. 1. & quidam alij.

Mihi contrarium videtur verius, pertinere scilicet ad pœnam sensus. Ducor primò quoniam pœna damni integra est in omnibus damnatis, etiam in pueris, qui propter solum originis peccatum damnati sunt: at in his nulla est tristitia de beatitudine amissa: quòd quidem peccatum originis, quòd aliena voluntate commissum est, solum eis nocuit ingratis, talisque in reliquis omnibus eos reddidit, quales essent, si in puris naturalibus essent conditi: cum ergo, si in puris naturalibus essent producti, nullam essent tristitiam habituri, quòd beatitudine supernaturali non essent beati, efficitur, ut de beatitudine supernaturali, quam aliena voluntate amiserunt, nec habeant, nec habituri sint tristitiam, Deo id ita providente, nec concurrente cum voluntate eorum, & noticia amissæ beatitudinis in pœnam iustam propter peccatum originis, ut inde generetur tristitia.

Confirmatur hæc ratio, quoniam esto illi, qui cum solo originis peccato ex hac vita discesserunt: in perpetuum ignorant se in pœnam pro eò peccato priuatos esse beatitudine supernaturali, imò esto ignorantem possibilem esse beatitudinem supernaturalem, nihilominus haberent integram pœnam

riam damni, quæ in carentia beatitudinis supernaturalis aliis futura, est posita, sufficienterque essent puniti pro peccato originis: sed tunc nullam haberent tristitiam de tali pœna damni: ergo tristitia de pœna damni non ad ipsam pœnam damni, sed ad pœnam sensus spectat.

Secundò, quoniam tristitia illa non oritur ex nuda carentia beatitudinis, in qua posita est pœna damni, sed ex notitia, qua privatio illa cognoscitur, nec oritur æqualiter in omnibus damnatis, sed in his, qui ob solum originis peccatum damnati sunt oritur nulla, in reliquis verò, quòd gravius peccauerunt, eò oritur maior, atque adeò pœna illa, sicut & cruciatus ignis responderet quantitati peccatorum: ergo non pertinet ad pœnam damni, sed sensus.

Tertiò, tristitia illa, in ratione tristitiæ & doloris, eiusdem rationis est cum tristitia, quæ existit ex cruciatibus inferni, & cum tristitia & invidia, quam damnati habent de beatitudine, & bonis beatorum: sed ex sententia eorum, cum quibus disputamus, nõ solum dolor & tristitia, quæ ex igne inferni proficiunt, sed etiam illa, quæ oritur ex invidia de bonis beatorum, pertinet ad pœnam sensus: ergo etiam tristitia de amissa beatitudine ad pœnam sensus spectabit.

Quartò, vermis damnatorum ad pœnam sensus pertinet: pars autem vermis est tristitia de beatitudine sua culpa amissa: ergo tristitia de beatitudine amissa ad pœnam sensus spectat.

Quintò nomine pœnæ sensus, non intelligitur hoc loco pœna, quæ in sensu sit, sensuque percipiatur: tum quia in demonibus, & in animabus ante resurrectionem, non est sensus: tum etiam quoniam vermis conscientie ad pœnam sensus spectat, & nec residet in sensu, nec sensum affligit, sed intelligitur pœna, quæ formaliter affligit, ut est dolor, tristitia, & cruciatus, ac proinde vitalis actio molestans & excrucians, quæ vitali potentia percipitur: id autem quod extrinsecus illam efficit, dicitur pœna sensus, tamquam pœnam efficiens, non verò quasi sit ipsa pœna & molestia interior, quæ percipitur: denique pœna sensus distinguitur ab ea pœna, quæ etiam si non percipiatur, nec affligat, in se tamen est damnum, & vera pœna illata propter culpam, ut est privatio sempiternæ beatitudinis, quæ proinde ea ratione à pœna sensus distinguitur, sed dolor, & tristitia damnatorum de beatitudine amissa, est vera actio vitalis eos affligens, crucians, & molestans: ergo pertinet ad pœnam sensus, & non damni.

Ad primum partis oppositæ respon- detur.
Ad primum igitur argumentum pro parte contraria dicendum est, eiusmodi dolorem & tristitiam oriri ex pœna damni tamquam ex obiecto, interuentu notitiæ, quæ de illa pœna habetur: id tamen non facere, quo minus rationem habeat pœnæ sensus, & non damni, ut explicatum est. Negandum etiam est, eiusmodi dolorem & tristitiam esse complementum pœnæ damni. In damnatis namque ob solum originis peccatum completa est pœna damni, nec tamen adiunctam habet eiusmodi tristitiam.

Ad secundam.
Ad secundum, concessio antecedente, neganda est consequentia: delectatio namque, quæ ad præmium essentialia tamquam complementum illius spectat, oritur ex ipsomet præmio essentiali, nempe ex visione Dei, & amore eiusdem clarè visi, sine vlla alia intermedia actione: at verò tristitia de beatitudine amissa oritur ex pœna dani, mediata alia actione, nempe illius notitia, præterea oritur ex peculiari ratione culpæ præexistente, quam tamquam pœna comitetur. Adde, pœnam damni includere privationem, non solum visionis diuinæ essentia, & amo-

ris Dei clarè visi, sed etiam delectationis, & cæterorum bonorum, quæ inde erant redundatura: unde tam integra est in se, esto ex notitia, quæ de illa habetur, nulla oriatur tristitia, quam integrum futurum erat præmium. Quò fit, ut ad complementum pœnæ damni, ut privatiuè opponitur integro præmio essentiali, necessaria non sit eiusmodi tristitia, quin potius superaddatur damnatis ob culpam actualem, in pœnam, quam ultra pœnam damni, integram, ut privationem præmij essentialis, merentur, sicut etiam cætera pœnæ sensus eis ipsis superadduntur.

DISPUTATIO III.

Utrum in demonibus de re aliqua possit esse gaudium & delectatio.

Sunt qui affirmant, esse interdum in demonibus gaudium aliquod accidentarium de re aliqua: ut illos gaudere, quando res aliqua pro eorum votis euenit, ut quando iustum vincunt, & prosternunt, aut aliquid simile euenit. Consonant Augustinus de Genes. contra Manichæos, cap. 17. dicens: *Diabolus*

In demonibus gaudium esse accidentale cur quidam existimant. August. & D. Thomas.

C de tam infelici potestate letatur, quam scilicet in peccatores exercet. Et D. Thomas hoc loco in responsione ad primum, qui cum Augustino consentit.

Dicendum est nihilominus, nullum propriè esse gaudium, aut lætitiã in demonibus, etiam cum res, ut optant, succedunt. Cuius rei duplex est ratio. Vna, quia si quæ lætitiã, aut gaudium fuisset aliàs nasciturum ex aliquo optato euentu, absorberetur & impediretur à nimia tristitia & dolore, quò perpetuò anguntur & cruciantur. Si enim inter nos, qui grauissimis doloribus affligitur, nullam capere potest voluptatem de re, cuius aliàs præsentia gauderet, nimio dolore eam voluptatem absorbente & impediante, quãtò magis cruciatus & tristitia damnatorum absorbeant & impediunt omnem lætitiã & voluptatem, quæ aliàs ex euentu rei inordinatè desiderato poterat suboriri. Altera est, quoniam Deus in pœnam delictorum, quibus se demones macularunt, statuit denegare concursum suum vniuersalem, ne ex implementatione cuiuscumque rei desideratæ lætitiã, & gaudium in eis resulter.

Opposita pars probatur.

Ad Augustinum autem, & D. Thomam dicendum est, eos sumere lætitiã impropriè, pro complacentia in euentu præ votis, sine vilo tamen gaudio & delectatione. Complacentia enim in euentu aliquo, quoniam naturaliter habere solet coniunctam lætitiã ex ea resultantem, ab effectu appellari solet lætitiã: & complacere in euentu aliquo, solet appellari lætari de eò euentu: sicut etiam displicentia de euentu aliquo, quoniam ex ea nasci solet tristitia, appellari solet dolor & compassio de aliquo. Quemadmodum ergo beati compati dicuntur malis nostris, non quòd in eos cadat tristitia & afflictio de malis nostris, sed quòd mala nostra eis displiceant, vellèntque ea non esse, ex qua displicentia & velleitate nata erat sequi tristitia, si eorum status illam pateretur: sic etiam demones dicuntur lætari de euentu pro eorum votis, non quòd gaudium & lætitiã recipiant, sed quòd placeat illis euentus, velintque ita esse. Unde, si eorum status id pateretur, natum erat oriri gaudium & delectatio.

Ad August. & D. Thom.

Beati quo sensu dicantur malis nostris compati.

Circa responsionem ad secundum D. Thomæ animaduertendum est, demones Deum timere, & contremiscere comparatione pœnæ, quam illis potest augere, & læpe accidentaliter auget: non verò comparatione pœnæ iam inflatæ: eò quòd timor non

non sit de malo præfenti, sed de futuro, timor autem ille est actus vóluntatis, non verò partis sentientis, qua carent.

A & quædam de industria disputauimus in superioribus in hoc opere: reliqua verò commodius inferentur in commentariis in reliquas D. Thomæ partes.

ARTICVLVS IV.

Vtrum aer iste sit locus pœnalis demonum.

Damones alii quos in hoc aère relictos vsque ad diem iudicij.

PRIMA conclusio. Aliqui Angeli mali diuina prouidentia relictí sunt in aère isto caliginoso vsque ad diem iudicij ad exercitium & impugnationem nostram, vt vel ea ratione eorum vtilitati inferuiant, qui hæreditatem capiunt salutis, quatenus illorum impugnationibus augetur corona iustorum. Probatur ex illo ad Ephesios 6. *Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitia in cœlestibus.* 1. Petri 5. *Aduersarius vester diabolus circumit querens quem deuoret.* Job 1. *Circumius terram, & perambulauit eam: ergo damones aliqui sunt apud nos.*

Damnatorum omnium locus erit sola infernorum regio post extremum iudicium.

Secunda conclusio est. Post diem iudicij, quando cessabit tam missio Angelorum bonorum, propter eos qui hæreditatem capiunt salutis, quam demonum impugnatione, locus pœnalis omnium damnatorum, tum hominum, tum Angelorum, erit infernus.

Damones alii qui perpetuo sunt in inferno.

Tertia conclusio. Sicut perpetuo sunt aliqui Angeli boni in cœlo, ita perpetuo sunt aliqui demones in inferno. Patet ex illo 2. Petri 2. *Deus Angelis peccantibus non pepercit, sed yudentibus inferni de tractos tradidit cruciandos.* De his conclusionibus non est, qui dubitet.

Circa responsonem ad tertium animaduertendum est. Sicut de fide est, post mortem Christi eas animas iustorum, quæ nihil expiandum habent, statim videre diuinam essentiam, vt prima secunda quæst. 4. late ostendimus: sic quoque iam hodie non esse dubitandum, demones omnes, & animas discedentes in lethali peccato perpetuo cruciari, neque eorum pœnam differri vsque ad diem iudicij. Quia autem ratione demones, & animæ igne corporeo inferni crucientur, ad finem tertiæ partis, dum de pœnis hominum damnatorum fuerit sermo, commodius disputabitur. Quoniam verò modo demones dum in hoc aère caliginoso versantur, secum deferant gehennam & cruciatus inferni suspicor esse, quia Deus se solo sine causa secunda infligit in eos tormenta, quæ ab igne corporeo passuri erant in inferno.

Qua ratione demones in hoc aère torquentur.

QVÆSTIO CVI.

De Angelorum illuminatione.

Ordo & conexio doctrina.

ICET D. Thomas, iuxta ordinem, quem secutus est, disputationem de Angelis diuiserit: placuit tamen illam coniungere, transitumque facere hoc loco ad quæst. 106. in qua de illuminatione Angelorum disserit: & prosequi quæstiones reliquas, quas de Angelis subiungit: tum ne tractatum de Angelis diuidamus, tum etiam quoniam animus nobis est, post integram disputationem de Angelis, subiungere tractatum quemdam de opere sex dierum, eoque finem imponere his commentariis in primam partem. Reliqua namque quæ D. Thomas in hoc opere docet, magna ex parte tradita à nobis sunt in commentariis in Aristotelem,

ARTICVLVS I.

Vtrum vnus Angelus illuminet alium: & simul de locutione Angelorum.

DISPUTATIO VNICA.

ILLUMINATIO in Angelis, qua vnus alterum illuminat, non est aliud quam manifestatio, qua vnus, docendo alium veritatem illi occultam, eam illi manifestat. Iuxta illud ad Ephes. 3.

Mihi omnium Sanctorum minimo data est gratia illuminare omnes, id est, manifestare omnibus, qua sit dispensatio, &c. Propterea, cum vnus Angelum manifestare alteri veritatem illi occultam, illam docendo, non sit aliud, quam cum eo loqui, cui illam manifestat, efficitur, vt illuminatio in Angelis pars quædam subiecta sit locutioni Angelorum, minus late patens quam illa: omnis quippe illuminatio locutio quædam est: non tamen locutio omnis Angelorum est illuminatio: quando namque Angeli adinuicem loquuntur de re iam antea vtrique nota, est quidem tunc inter eos locutio, non verò illuminatio, qua vnus alterum illuminet. Ita D. Thomas quæstione sequenti artic. 2. Caietanus hoc loco, Scotus in 2. dist. 9. quæst. 1. 5. *ad aliam questionem, & alij.* Imò verò, vt D. Thomas inferius qu. 109. artic. 3. ait: *Non quæcumque locutio de re alteri Angelo occultata est illuminatio, sed de re, qua permouet in maiorem notitiam Dei, ac mysteriorum illius.* Potest etiam dici, illuminationem præse sumptam esse illam solam, quæ à Deo per superiores in inferiores Angelos deriuatur: hæc autem tantum est de rebus, quæ Angelis omnibus naturaliter sunt occultæ, nempe de mysteriis gratiæ & fidei, de cordis cogitationibus, & futuris contingentibus: quare cuiusmodi illuminatio non est in demonibus, sed in solis Angelis bonis. Si quid autem Angelus vnus videat in diuina essentia, quod alteri sit occultum, potest ea de re illum illuminare, sed locutione in proprio genere. Porro illuminationes præse sumptæ post iudicij diem non fient: quoniam tunc necessariæ non erunt, quando status totus militantis Ecclesiæ cessabit. Quia ergo disputatio de illuminatione Angelorum cum disputatione de eorum locutione est coniuncta, imò disputatio de locutione tamquam de re vniuersaliori, quædam ex parte antecedere debebat disputationem de illuminatione, vtramque hoc loco coniungemus.

Quod ad illuminationem in particulari attinet, animaduertendum est: Proprium esse Dei optimi maximi illustrare tam nostras, quam Angelorum mentes, lumen, cognitionem, aut species in eas immediate immitrendo, eiusmodique illustrationes & splendores Sanctorum, appellari Dei illuminationes, quibus eos illuminat, & suo etiam modo locutiones, quibus cum eis dicitur loqui, vt Osee secundo de anima iusti: *Ducam eam ad solitudinem, & loquar ad cor eius.* Vnus verò Angelus, quia illi non potest in alium, neque in animam nostram, non potest hoc modo alium Angelum illuminare de veritate aliqua occultata, sed solum aliquo locutionis genere eum docendo.

Animaduertendum est deinde, tres actus à Beato Dionysio 3. cap. cœlestis Hierarchiæ constitui, quos Angelus

animaduertendum est deinde, tres actus à Beato Dionysio 3. cap. cœlestis Hierarchiæ constitui, quos Angelus

animaduertendum est deinde, tres actus à Beato Dionysio 3. cap. cœlestis Hierarchiæ constitui, quos Angelus